

SPRÅKLIG SAMLING

- **Intervju med Kyrre Andreassen**
- **Verbbøyinga i bokmål**
- **Nynorsken si framtid**

REDAKSJONELT:

Slutten for talemålsnormering

Til tross for at enkelte ønsker å mene at det gjør det, eksisterer det ikke noen nasjonal talemålsnorm i norsk, og det er tvilsomt om det noen gang har gjort det. Det nærmeste vi har kommet, var det tradisjonelle riksmålet, som ikke eksisterer lenger. Det var en tvilsom kandidat, for det var på ingen måte noen nasjonal konsensus rundt dette talemålet. Det hadde et sosialt stigma som gjorde det uspiselig for svært mange, og døde til slutt en stille død en gang mot slutten av det forrige århundret.

Parallelt med at idéen om en nasjonal talemålsnorm dør, vokser dialektfriheten fram. Naturlig nok, ettersom dialektfrihet er det eneste alternativet til talemålsnormering. Enkelte arenaer har fortsatt en viss grad av talemålsnormering, i betydninga krav om leseuttale av normert skriftspråk. Det gjelder spesielt talemålsmedier som radio og fjernsyn. Detaljene i leseuttalen har ikke vært normert, eller så har normeringa vært begrensa til litt tilfeldige uttaletrekk, som trykkplassering og hvilke lyder som skal få lov til å være stumme eller ikke. Denne smått tilfeldige uttalenormeringa har vist seg å være omtrent like lite levedyktig som riksmålstalenormen, og konsekvensen har blitt overgang til full dialektfrihet. En må kunne kalle dette ei «naturlig utvikling», som har pågått i alle fall fra 1879, da Stortinget vedtok dialektfrihet i undervisninga i skolen, og fram til i dag.

Ifølge de nye språkreglene i NRK, skal programannonsører og programledere i nyhetssendinger bruke offisielt bokmål eller nynorsk. Men det er bare disse som *må* bruke normert språk, og det er mange unntak: Det er åpning for å bruke dialekt i reportasjer, rapporter, kommentarer og intervjuer – også i riksdekkende sendinger. Om distriktssendinger heter det at lokale talemål

bør få godt rom. Og ikke minst: Redaktører kan gjøre unntak fra kravet om talemålsnormering!

Dette betyr i praksis at det er så godt som slutt på det lille som har vært av talemålsnormering i norsk. De få som fortsatt av forskjellige grunner snakker noenlunde normert, har som før stor frihet i detaljene i uttalen, og stor frihet i ord- og formvalg i skriftsmålgrunnlaget.

Situasjonen må virke litt merkelig sett fra et tradisjonelt, konservativt ståsted. Et paradoks er for det første at normert tale mer og mer stikker seg ut og blir stilistisk markert, mens et viktig poeng med en talemålsnorm har vært at talen skal være stilistisk umarkert. Så er det tegn til problemer som har vært helt ukjente før: At ønsket om dialektbruk i distriktssendinger blir til et krav som diskriminerer programledere fra andre dialektområder. Det er vel det en må kalle et luksusproblem.

Ingerid Stenvold, kjent fra NRK-sporten, fikk

Styret i LSS 2006–2007

Vanja Røkkum Jahnsen, leder
Arne Torp, nestleder
Thomas Hoel, sekretær
André Stryger, kasserer
Elsa Kristiansen, styremedlem
Hans-Christian Holm, styremedlem
Ivar Hundvin, varamedlem
Pål Styrk Hansen, varamedlem
Eric Papazian, varamedlem
Ellen Skolseg, varamedlem

SPRÅKLIG SAMLING

ISSN 0333-0362

Utgitt av Landslaget for språklig samling
Organisasjonsnummer 886 343 922

Ansvarlig redaktør: Hans-Christian Holm
E-post: redaksjon@sprakligsamling.no
Leiar: Vanja Røkkum Jahnsen
E-post: vanja.r.jahnsen@optonet.no

Nettsted: www.sprakligsamling.no

Adressa til laget og bladet:
Postbokd 636 Sentrum, 0106 Oslo
Kontonummer 0532 1078666

Bladpengar: kr 150,-
Medlemspengar (inkluderer bladpengar): kr 250,- per år
for skoleelevar og studentar
kr. 125,- per år

E-post-adresse for spørsmål om abonnement
og medlemskap: kasserer@sprakligsamling.no

kringkastingsprisen for 2007 for god bruk av Målselv-dialekt. Stenvold har utmerka seg ved å bruke dialekt i riksdekkende nyhetssendinger. Hu var den første i NRK som gjorde det, og det var så seint som i 2004. Dette får hu en pris for, og det er bare å gratulere! Det er tvilsomt om det hadde blitt noen pris for å knote på en eller annen form for normert talespråk. Vi venter spent på det første «nyhetsankeret» som får pris for god dialektbruk!

■

Redaksjonen beklager at bladet blir gitt ut litt uregelmessig i høst!

Velkommen til landsmøte i Landslaget for språklig samling

Styret inviterer alle medlemmer av LSS til landsmøte lørdag 1. desember 2007 klokka 11.00. Møtet avholdes i Henrik Wergelands hus, Universitetet i Oslo, Blindern. Opplysninger om hvilket rom vi skal være i vil bli slått opp på døra inn til bygningen.

Det vil bli lett servering.

Vel møtt!

Saksliste

1. Konstituering, valg av ordstyrer og referent
2. Toårsmelding
3. Regnskap og budsjett
4. Medlemskontingent og bladpenger
5. Valg
6. 50-årsjubileet i 2009 – idédugnad

PÅL STYRK HANSEN:

Intervju med Kyrre Andreassen

SPRÅKET I BØKENE

Blir du ofte konfrontert med språket ditt generelt?

Ole Robert Sunde hevder at jeg har en bondsk stil. Det tar jeg som en kompliment når det kommer fra han. De fleste lesere som føler for å si noe direkte til meg angående språket er positive. Jeg har inntrykk av at de liker å lese et språk som ligger forholdsvis tett opp til måten de snakker på. Men det er sjølsagt unntak, for enkelte blir språket en barriere. Det kan blant annet skyldes noe så enkelt som at de ikke liker å lese diftonger og a-ender.

Ord- og/eller formvalg spesielt?

I debuten skreiv jeg «skar'u» og «mår'u» osv. Etter den boka fant jeg vel ut at det ikke var nødvendig, at det er umulig å nedfelle det muntlige i skrift. Du kan så klart prøve å ta det helt ut reint fonetisk, men det skal jo helst være leselig også. I Svendsens Catering prøvde jeg å skape en illusjon av drammensdialekta, det viktige var å skape en følelse av muntlighet. Jeg la meg tett opp til talemålet, fleska til litt mer i dialoger, brukte muntlige markører som «dettane» noen få steder, men til sjuende og sist er det et konstruert språk, utforma slik at det skal ligne på talemålet. Det er ikke sånn folk snakker. I Drammen blar folk «mellom avisa» og kjører «mellom tunnelen», og hvis jeg hadde gjennomført det, hadde jeg nok testa språktoleransen til en og annen leser. Utfordringa ble mer å ha med såpass mange muntlige markører at leserne føler at de leser sånn som de snakker. Jeg er forresten lei oppfatninga av at sobert riksmål er et kunstspråk mens radikalt bokmål ikke er det. Skriver man radikalt bokmål er det bare å peise ned tankene sine, mens hvis man skriver riksmål skal tankene gjennom et slags kunstnerisk filter som dermed gjør det til høyverdig litteratur. Jeg leste et intervju med Erik Fosnes Hansen hvor han ble konfrontert med den alderdommelige stilen sin. Svaret hans var at det ikke hadde vært noe problem for han å skrive boka på groruddalsdialekt, men at han skrev et kunstspråk. Jeg tar selvsagt et forbehold om at han ble feilsitert, og jeg tror det er like umulig å skrive groruddalsdialekt som drammensdialekt, men det han faktisk sier er jo at en skrift som ligger tett opp til det muntlige ikke er et kunstspråk. Det er vås. Man må hele tida ta valg når man skriver ei bok, og sånn jeg ser det, så er det kunstneriske valg, uavhengig om man skriver *-et* eller *-a* i preteritum. Når alt kommer til alt, handler det om stil, rytme og form.

Det er den gamle runden med form og innhold nok en gang. Jeg skriver realistiske romaner, den siste var fra drammensområdet, og da er ikke folk dis, de snakker ikke med *-et*-endelser. I ei bok er språket det eneste verktøyet for å herme virkeligheten, alt skjer gjennom språket, og da må jeg bruke det for alt det er verdt. Jeg går ikke med på at det er et dårligere kunstspråk enn det for eksempel Erik Fosnes Hansen skriver.

Har forlaget på noen måte lagt seg opp i eller bedt deg prøve ut en annen og mindre talemålsnær form? Har du noen gang, i noen sammenheng, måttet ta noen kamp på saken?

De fleste kampene tar jeg med meg sjøl. Jeg har for eksempel ikke noe problem med å skrive «finni» og «liggi», men «sovi» og «kommi» sitter langt inne. Det handler igjen om valga man tar, hva som ser bra ut på boksida, hva som funker reint rytmisk. Det strir jeg med for meg sjøl. Forlaget har aldri prøvd å påvirke meg i noen som helst retning.

Har de bidratt med noe konstruktivt når det gjelder språk og stil, eller lar de deg som forfatter bale med det språklige uttrykket og konsentrerer seg mer om det spesifikt litterære, hvis det går an å skille sånn, altså kommentert det fortellertekniske?

Ja, nå mener jo jeg at det språklige uttrykket utgjør selve kjernen i det spesifikt litterære. Men det som har kommet fra forlaget har stort sett gått på det fortellertekniske, oppbygging av teksten, utvikling av karakterer, osv. Språket mitt har fått være i fred.

Per Petterson sa i prissammenheng at Torleiv Grue bare sa «køl i vei, dette holder i massevis» om de første utkasta hans til bok, og at det på en måte ga sjøllitt, men på ei annen side føltet usikkert og til lite konkret hjelp. Åssen har du opplevd møtet med konsulentene?

De har vært for snille. Derfor allierte jeg meg med fire-fem kollegaer under arbeidet med den siste boka. De leser manus for meg, og jeg leser for dem. Det er folk jeg veit forteller meg klart og tydelig hvis jeg er langt ute på vidåtta. Og alt blir kommentert, ordvalg, setningsoppbygging, overganger mellom avsnitt og kapitler. Alt som en konsulent ikke har tid eller mulighet til å gå inn på.

Noen skribenter framstiller skriveprosessen som

en kamp med orda, at det språklige uttrykket må kjempes fram. Hva er di erfaring – kommer det mye av seg sjøl når det kommer, eller er det omskriving, utprøving og atter omskriving for å få språket til å sitte?

Det er kanskje en slags kamp å finne fram til et språk som kler fortellinga. På det tidlige stadiet er det en del utprøving og mange omskrivninger, men idet språket passer til fortellinga, har jeg innsett at jeg ikke kan kjempe så mye mer med orda. Da må jeg la det flyte. Den siste boka blei til på en merkelig måte. Jeg kjempa meg først gjennom 200-300 hundre sider, det tok ca. fire år, og jeg pressa meg til å skrive hver dag. Jeg trudde jeg var ferdig, det blei annonsert at boka skulle komme til høsten, den sto oppført i forlagets katalog, men jeg fant ut at det ikke var mulig å gi ut boka i den formen, og det var fordi boka var kjempa fram. Det ga seg utslag i språket som jeg opplevde som forsert, helt uten rytme og flyt. Dermed var det å starte på nytt. Og noe av det jeg måtte finne ut var åssen språket skulle være. Når det endelig satt, var det bare «å køle i vei». I løpet av ei uke hadde jeg kanskje to-tre gode skrive dager hvor det fløyt og jeg skreiv mye. De andre dagene blei det mye koping, men da hadde jeg forstått at jeg ikke kunne kjempe det fram, jeg satt og venta, skreiv bare når jeg hadde flyten inne.

Det at du legger språket tettere opp til talemålet ditt enn mange andre forfattere, kan det ha virka forløsende/frigjørende? Eller er det noe som bare måtte bli sånn, uten at du har skjenka det en tanke?

Det er en kombinasjon. Det virka forløsende da jeg skjønnte at det måtte bli sånn, he, he.

Elling kunne ikke ha snakka eller tenkt som Kjell Bjarne, har Ingvar Ambjørnsen sagt – det er Ellings personlighet/legning/bakgrunn/framtoning som gjorde at språket måtte bli sånn, litt korrekt, snerpete, sosialt ambisiøst eller forfina. Du skriver mye i jeg-form, kjenner du deg igjen i Ambjørnsens betraktninger?

Helt klart. Men det trenger ikke nødvendigvis gi seg utslag i at en person snakker med diftonger og en uten, for å si det enkelt. Det kan like gjerne løses gjennom syntaksen, gjennom lange og korte setninger, gjennom det språklige registeret til den enkelte personen.

Hva med det du har skrevet for scenen, har det vært mye den samme prosessen i valg av former her, eller har du måttet ta andre hensyn/hensyn til andre (den var elegant!)?

Nei, jeg har sluppet å ta hensyn. Det er mulig at dem jeg har samarbeidet med skulle ønske at jeg hadde tatt mer hensyn, men det har jeg altså ikke gjort.

SPRÅKET UTENOM SJØLVE FORFATTERSKAPET

Åssen blir man språkbevisst, og husker du når du blei det?

Det er vanskelig å tidfeste akkurat det, men hvis jeg ligner på mine egne barn, må det ha skjedd tidlig. Hvis jeg sier «melk», kommer fatter'n med melk, gitt. Etter hvert blir bevisstheten rundt språket skjerpa, og der jeg vokste opp, på Rødberg i Buskerud, sto den muntlige fortellerkulturen sterkt. Jeg ble tidlig klar over at det lønte seg å ha det i kjeften. Verbale grisetaklinger blei verdsatt, og det gjaldt å få siste ordet. Derfor har jeg også ved en anledning takka alle tidligere medspillere på fotballagene jeg spilte for på Rødberg. Når vi dro av gårde til bortekamper, ti-femten mil hver vei, var det fest for løgnhalser, kjeftesmeller og skrytepaver. Det var en veldig fin forfatterskole.

Føler du at det du skriver, spesielt formvalget, duger i alle sammenhenger, eller er det skrivesituasjoner der du føler mer eller mindre på om du bør velge et annet stilleie, andre former, «velge bort» det radikale formvalget (om det er en meningsfylt måte å spørre på)?

Ja, det duger, men noen ganger ønsker jeg å kamuflere meg sjøl. Jeg har skrevet et par hundre konsulentuttalelser, og da skriver jeg tilnærmet riksmål. Konsulenter skal være anonyme, og ved å skrive riksmål kamuflerer jeg meg sjøl. Et par ganger har jeg skrevet om andre forfattere, og da har jeg også skrevet streit bokmål, prøvd å gjøre språket mest mulig gjennomsigtig. Da har jeg forsøkt å unngå at språket mitt skal stå i veien for forfatteren jeg skriver om. Med det viser jeg jo også at jeg kan skrive annerledes, at det radikale språket er et kunstspråk, så pretensiøst det enn høres, et språk forbeholdt prosaen jeg skriver.

Hva med skriving i annen jobbsammenheng enn skjønnlitteraturen, føler du at du må legge om på noen måte?

Se over. ■

Kyrre Andreassen er vinner av Språklig samlings litteraturpris 2006

Verbbøyinga i bokmål

Det har vært vanlig i norsk grammatisk litteratur å greie ut om verb ved å bruke det verbale formverket i norrønt som et utgangspunkt for en sammenliknende beskrivelse, se f.eks. Berulfsen 67. Etter mitt syn gir det et bedre overblikk over og en mer passende beskrivelse av verbet i dagens bokmål å bruke en *rein synkron* analyse av verbformene slik de arter seg nå etter den siste rettskrivingsreformen av 1.7.2005.

Artikkelen som følger etter her, gjengir – med noen få mindre tillegg og endringer – en del av et mer omfattende arbeid som jeg har gjort for Språkrådet om det gjeldende formverket i bokmål per i dag. Den blir trykt med tillatelse fra Språkrådet.

Verb bøyes i *tempus* (tid). Tempussystemet kan settes opp slik:

	Presenssystemet	Preteritums-systemet
Enkle former	Presens (nåtid) <i>reiser</i>	Preteritum (fortid) <i>reiste</i>
Sammensatte former	Presens perfektum <i>har/er reist</i>	Preteritum perfektum <i>hadde/var reist</i>
	Presens futurum <i>skal reise</i>	Preteritum futurum <i>skulle reise</i>
	Presens futurum perfektum <i>skal/vil ha/være reist</i>	Preteritum futurum perfektum <i>skulle/ville ha/være reist</i>

Tempusnavna er gitt etter tilrådinga fra Språkrådet og Utdanningsdirektoratet om en del nye grammatiske termer til bruk i skoleverket. Eldre navn er:

imperfektum > preteritum (slik fra 1980 av)
perfektum > presens perfektum
pluskvamperfektum > preteritum perfektum
første futurum > presens futurum
første kondisjonalis > preteritum futurum
annet futurum > presens futurum perfektum

annen kondisjonalis > preteritum futurum perfektum

Bøyinga av verb blir vanligvis angitt ved markering av de fire verbformene *infinitiv, presens, preteritum, perfektum partisipp*: reise – reiser – reiste – reist.

Andre verbformer er *imperativ, optativ* og *presens partisipp*.

Infinitiv

Infinitiven er verbets oppslagsform i ordlister og ordbøker. Alle infinitiver har utgang på vokal. Enstava infinitiver (+ sammensetninger med slike) bruker heile vokalrekka. De øvrige infinitivene har *-e* som infinitivmarkør. *Varsko/varsku* er et unntak. Borttak av markøren *-e* gir *verbstammen*.

Enstava: *ha, spa, le, se, spe, bli, gi, si, svi, gro, ro, skru, snu, spy, sy, ty, træ* (el. *tre*), *dø, klø, snø, få, gå, klå, spå* (og flere). Her er verbstammen lik infinitiven (også i *varsko/varsku*).

Flerstava: *arbeide, eie, fryse, grue, koke, møte, ordne, skremme, skyte, tie, trykke, vandre* osv.

En del verb har valgfritt kortform eller langform i infinitiven, bl.a.: *by/byde, fly/flyge, gli/glide, li/lide, re/reie, ri/ride, rå/råde, skri/skrive, spre/sprede, ste/stede, va/vade*.

Imperativ (bydeform)

Imperativen er lik verbstammen: *Snu! Skyt!*

I verb med vanskelige konsonantsamband kan også infinitiven brukes som imperativ: *Åpn/åpne døra! Sykl/sykle forsiktig!*

Optativ (ønskeform, også kalt konjunktiv)

Denne formen er lik infinitiv og brukes bare ved noen få verb og i noen stivnede uttrykk: *Komme ditt rike! Skje din vilje! Leve revolusjonen! Kongen leve!*

Presens partisipp

Presens partisipp dannes ved å føye *-ende* til verbstammen: *gå* > *gående*, *kok-* > *kokende*.

Partisippet brukes adjektivisk og sammen med andre verb i presens eller preteritum: *kokende vann, spillende trener*; de kommer *gående*, han sto *gråtende* ved døra.

Presens

Presens har to formtyper: med og uten utgang på *-r*. Fem verb har *r-løst* presens:

kunne – kan – kunne – kunnet
måtte – må – måtte – måttet

skulle – skal – skulle – skulle
ville – vil – ville – villet
vite – veit el. vet – visste – visst

De fire første står utafør oppdelinga i svake og sterke verb. Se lenger ned.

Verb med *r*-holdig presens fordeler seg på tre kategorier.

1. *r*-en er ikke bøyingsending, men del av verbstammen:

burde – bør – burde – burdet
gjøre – gjør – gjorde – gjort
spørre – spør – spurte – spurt
tore/tørre – tør – torde/turde – tort/turt
være – er – var – vært

2. *r* som bøyingsending legges til verbstammen:

ha – har – hadde – hatt
le – ler – lo – ledd
se – ser – så – sett
spe – sper – spedde – spedd
bli – blir – ble/blei – blitt
gi – gir – ga/gav – gitt
gro – gror – grodde – grodd
snu – snur – snudde – snudd
spy – spyr – spydde – spydd
sy – syr – sydde – sydd
ty – tyr – tydde – tydd
træ – trær – trådde – trædd (el. *tre* – trer – tredde – tredd)
gå – går – gikk – gått
stå – står – sto/stod – stått

Slikt presens har alle verb med enstava infinitiv. I tillegg kommer sammensetninger med slike verb, *tilse* og *tilstå* følger bøyinga til *se* og *stå*. Verbet *si* er et unntak. Det hører til gruppe 3.

3. *er*-presens, *-er* som bøyingsending legges til verbstammen:

legge – legger – la – lagt
si – sier – sa – sagt
spise – spiser – spiste – spist
syng – synger – sang – sunget

De fleste verba har slikt presens.

Preteritum

Hovedinndeling av verb settes opp på grunnlag av preteritumsformene. Den første inndeling er i *sterke* og *svake* verb. Noen verb har både svake og sterke former i

preteritum.

Svake verb

Svake verb er verb med ei eller flere av disse endingene i preteritum: *-a*, *-et*, *-de*, *-dde*, *-te*. Mange verb har tre og noen til og med fire valgfrie endinger i preteritum. Verba *love* og *jage* er eksempler på det siste med slik bøyning:

love – lover – lova/lovet/lovde/lovte (fire svake former i preteritum)

jage – jager – jaga/jaget el. jagde el. jog – jaga/jaget el. jagd (tre svake + ei sterk form i preteritum)

-a som ending

Verb med *-a* som ending har alltid *-et* som valgfri ending ved sida av. Perfektum partisipp har de samme endingene og er altså likelydende med preteritum. Det er vanlig å bruke verbet *kaste* som eksempel, og verb med slik bøyning kalles gjerne *kaste*-klassen:

kaste – kaster – kasta/kastet – kasta/kastet

Svært mange svake verb går slik, og nye verb (med unntak av dem på *-ere*) blir innordna i denne klassen.

-et som ending

Endinga *-et* har som oftest, ikke alltid, endinga *-a* ved sida av seg. Den kan også kombineres med *-de* eller *-te*:

kreve – krever – krevde/krevet – krevd/krevet

demme – demmer – demte/demmet – demt/demmet

Merk: ingen verb har preteritum med *-a* eller *-et* som eneform.

-dde som ending

Til *-dde* i preteritum svarer *-dd* i perfektum partisipp. Verba *nå* og *grue* kan stå som eksempler på bøyinga:

nå – når – nådde – nådd

grue – gruer – grudde – grudd

Slik går verb med utgang på stammevokal eller stammevokal + *e*: *bo/bu*, *bry*, *flå*, *gjø*, *kry*, *ro*, *rå*, *skje*, *snu*, *snø*, *så*, *sy*, *ty*, *varsko/ varsku*; *bie*, *tie*, *tye*, *vie*. Verbet *skade* slutter seg også til denne bøyinga.

Bøyning med *-dde*, *-dd* gir i de fleste tilfella *eneformer*. Noen få verb kombinerer bøyinga med andre svake former eller med sterke former:

bety – betyr – betydde el. betød – betydd

bry – bryr – brydde el. brød – brydd
grue – gruer – grudde el. grua/gruet – grudd el.
grua/gruet
skade – skader – skadde el. skada/skadet – skadd
el. skada/skadet
svi (transitiv bruk) – svir – svidde el. sved/svei
– svidd
tie – tier – tidde el. tiet – tidd el. tiet

-de som ending

Til *-de* i preteritum svarer *-d* i perfektum partisipp. *Leve* og *pløye* kan stå som eksempler:

lever – lever – levde – levd
pløye – pløyer – pløyde – pløyd

Slik bøyes noen verb med stammeutgang på diftong, *-g* eller *-v*: *behøve*, *bygge*, *bøye*, *dryge/drøye*, *eie*, *føye*, *hogge*, *kreve*, *prøve*, *skygge*, *sneie*, *streve*, *tygge*, *tilføye*, *tøye*, *øve*.

Verbet *dø* har partisipp på *-dd*: *dø* – *dør* – *døde* – *dødd*.

I noen verb gir bøyinga med *-de*, *-d* eneformer. Andre verb har sterke eller andre svake former i tillegg:

bygge – bygger – bygde el. bygget – bygd el. bygget
eie – eier – eide el. åtte – eid el. ått
føye – føyer – føyde el. føyet – føyd el. føyet
hogge – hogger – hogde el. hogg – hogd
kreve – krever – krevde el. krevet – krevd el.
krevet
skygge – skygger – skygde el. skygga/skygget
– skygd el. skygga/skygget
sneie – sneier – sneide el. sneia/sneiet – sneid el.
sneia/sneiet
streve – strever – strevde el. strevet – strevd el.
strevet
tygge – tygger – tygde el. tygget – tygd el. tygget
øve – øver – øvde el. øvet – øvd el. øvet

-te som ending

Til *-te* i preteritum svarer *-t* i perfektum partisipp. *Kjenne* og *spolere* kan stå som eksempler:

kjenne – kjenner – kjente – kjent
spolere – spolerer – spolerte – spolert

Slike går alle verb på *-ere*, de fleste andre på *-re* og mange uten spesielle kjennetegn.

Verba på *-ere* er en produktiv klasse og får stadig tilskudd av nye verb. I *-ere*-verba gir *te*-bøyinga eneformer. Det samme gjelder mange andre med *te*-bøying.

Noen eksempler på kombinasjon med andre bøyingsmønstre:

beise – beiser – beiste el. beisa/beiset – beist el.

beisa/beist

helle – heller – helte el. hellet – helt el. hellet

Mange av verba i denne klassen har vokalskifte:

bringe – bringer – brakte – brakt
fortelle – forteller – fortalte – fortalt
følge – følger – fulgte – fulgt
rekke – rekker – rakte – rakt
selge – selger – solgte – solgt
sette – setter – satte – satt
smøre – smører – smurte – smurt
spørre – spør – spurte – spurt
tre – trer – trådte – trådt
velge – velger – valgte – valgt

Noen verb har valgfrihet mellom vokalskifte eller ikke:

kvele – kveler – kvalte el. kvelte – kvalt el. kvelt
strekke – strekker – strakte el. strekte el. strakk
– strakt el. strekt el. strukket
telle – teller – talte el. telte el. tellet – talt el. telt el.
tellet

Sterke verb

De fleste sterke verba er uten ending i preteritum. Noen få har eller kan ha konsonantutgang: *-d*, *-g*, *-k*, *-kk*, *-t*, *-v*. De fleste har vokalskifte fra infinitiv og presens til preteritum. Vokalen i perfektum partisipp er oftest lik vokalen i presens eller preteritum.

Skifte a > o

dra – drar – dro/drog – dradd/dratt
fare – farer – for – fart
la – lar – lot – latt
late – later – lot – latt
ta – tar – tok – tatt

Skifte e > a

brenne – brenner – brant – brent
dette – detter – datt – dettet
gjelde – gjelder – gjaldt – gjeldt
gleppe – glepper – glapp – gleppet
glette – gletter – glatt – glettet
henge – henger – hang – hengt
hjelp – hjelper – hjalp – hjulpet
knekke – knekker – knakk – knekket/knekt
kvede – kveder – kvad – kvedet
kvekke – kvekker – kvakk – kvekket
kveppe – kvepper – kvapp – kveppet
legge – legger – la – lagt
renne – renner – rant – rent
skvette – skvetter – skvatt – skvettet
sleppe – slepper – slapp – sluppet
slenge – slenger – slang – slengt

smelle – smeller – smalt – smelt
sprette – spretter – spratt – sprettet
stjele – stjeler – stjal – stjålet
strekke – strekker – strakk – strukket
svelte – svelter – svalt – sveltet
treffe – treffer – traff – truffet
trekke – trekker – trakk – trukket

Skifte e > o

le – ler – lo – ledd
sverge – sverger – svor el. sverga/sverget – svoret
el. sverga/sverget

Skifte e > å

ete – eter – åt – ett
se – ser – så – sett

Skifte i > a

binde – binder – bandt – bundet
briste – brister – brast – bristet
drikke – drikker – drakk – drukket
finne – finner – fant – funnet
gi – gir – ga/gav – gitt
gidde – gidder – gadd – giddet
glippe – glipper – glapp – glippet
si – sier – sa – sagt
slippe – slipper – slapp – sluppet
spinne – spinner – spant – spunnet
springe – springer – sprang – sprunget
stikke – stikker – stakk – stukket
vinne – vinner – vant – vunnet

Skifte i > e/ei

bite – biter – bet/beit – bitt
bli – blir – ble/blei – blitt
drite – driter – dret/dreit – dritet/dritt
drive – driver – drev/dreiv – drevet
fise – fiser – fes/feis el. fiste – feset el. fist
gli el. *glide* – glir/glider – gled/glei – glidd
gripe – griper – grep/greip – grepet
li el. *lide* – lir/lider – led/lei – lidd/lidt
mige – miger – meg/meig – meget
ri el. *ride* – rir/rider – red/rei – ridd
skite – skiter – skjet/skeit – skitt
skri el. *skride* – skrir/skrider – skred/skrei – skre-
det
snike – sniker – snek/sneik – sneket
stige – stiger – steg/steig – steget
svi (transitiv bruk) – svir – sved/svei el. svidde
– svidd
svike – sviker – svek/sveik – sveket
svive – sviver – sjev/sveiv el. svivet – svivd/svivet
trive – triver – trev/treiv – trevet/trivd

Skifte i > å

ligge – ligger – lå – ligget

Skifte y > a

synge – synger – sang – sunget

Skifte y > au

tryte – tryter – traut – trytt

Skifte y > ø/øy

bryte – bryter – brøt/brøyt – brutt
by el. *byde* – byr/byder – bød/bøy el. bydde – budt
el. bydd
flyte – flyter – fløt/fløyt – flytt
fryse – fryser – frøs/frøys – frosset
fyke – fyker – føk/føyk – føket
gyve – gyver – gjøv/gøyv – gjøvet el. gyvd
klyve – klyver – kløv/kløyv el. klyvde – kløvet el.
klyvd
krype – kryper – krøp/krøyp – krøpet
nyse – nyser – nøs/nøys el. nyste - nyst
ryke – ryker – røk/røyk – røket
ryte – ryter – røt/røyt – rytt
skyte – skyter – skjøt/skøyt – skutt
skyve – skyver – skjøv – skøyv – skjøvet
smyge – smyger – smøg/smøyg – smøget
stryke – stryker – strøk/strøyk – strøket
tyte – tyter – tøm/tøyt el. tytte – tytt

Skifte y > ø

fortryde – fortryder – fortrød – fortrudt
gyte – gyter – gjøt el. gytte – gytt
skryte – skryter – skrøt el. skrytte – skrytt
snyte – snyter – snøt el. snytte – snytt

Skifte y > øy

fly el. *flyge* – flyr/flyger – fløy – flydd el. fløyet

Et spesialtilfelle er:

lyge el. *lyve* el. *ljuge* – lyger/lyver/ljuger – løy
– løyet

Skifte æ > a

bære – bærer – bar – båret
skjære – skjærer – skar – skåret
være – er – var – vært

Skifte ø > o

støkke – støkker – stukk/støkk – støkket/støkt

Skifte å > i

få – får – fikk – fått
gå – går – gikk – gått

Skifte å > o

slå – slår – slo – slått

stå – står – sto/stod – stått
trå – trår – tro el. trådde/trådte – trådd/trådt

Uten vokalskifte

falle – faller – falt – falt
gråte – gråter – gråt – grått
holde – holder – holdt – holdt
komme – kommer – kom – kommet
løpe – løper – løp – løpet/løpt
sove – sover – sov – sovet

Kombinasjoner av bøyingsmønstre

-a/-et + -de (markert med kodene v1 og v3 i BOB)

feie – feier – feia/feiet el. feide – feia/feiet el. feid
skade – skader – skada/skadet el. skadde – skada/skadet el. skadd

Slik går bl.a.: *breie* (*breie seg*), *klage*, *neie* (*hilse*), *plage*, *skygge*, *sløye*, *sneie*, *veve*

Merk: ved utgang på *-de* i infinitiv (som *skade*) gir bøyingsendinga *-de* samme utgang i preteritum (*-dde*) som endinga *-dde* gir verb av typen *nå*, *nådde*.

-a/-et + -te (markert med kodene v1 og v2 i BOB)

brake – braker – braka/braket el. brakte – braka/braket el. brakt

Slik går bl.a.: *bale*, *beruse*, *bleike/bleke*, *buse*, *deise*, *dekke*, *drønne*, *dune* (drønne), *døse*, *ele* (blåse), *fleipe*, *føyke*, *gjure*, *glefse*, *grøsse*, *huke* (seg ned), *hyre*, *håpe*, *klekke*, *knake*, *knase*, *kose*, *kraule* (krype; myldre), *kreke*, *krøke*, *kvesse*, *lege*, *mose* (gjøre til mos, men *mose* v1, sanke mose), *måke*, *nykke*, *nøkke*, *røpe*, *røyne*, *skjenke*, *skrelle*, *slynge*, *sløre*, *sose*, *speile*, *sprise*, *strene*, *sture*, *sveipe*, *svire*, *tone*, *vrake*, *ønske*.

-a/-et + -de + -te (markert med kodene v1, v2 og v3 i BOB)

love – lover – lova/lovet el. lovde/lovte – lova/lovet el. lovd/lovt

-dde + -et

tie – tier – tidde el. tiet – tidd el. tiet

-de + -et

bygge – bygger – bygde el. bygget – bygd el. bygget
telgje – telgjer – telgde el. telgjet – telgd el. telgjet

Slik går bl.a.: *andøve*, *avfeie*, *breie* (bre), *bøye*, *forebygge*, *fornøye*, *føye*, *kreve*, *overfløye*, *råde*, *streve*, *underbygge*, *vade*, *øve*.

Merk: ved utgang på *-de* i infinitiv (som *råde*) gir bøyingsendinga *-de* samme utgang i preteritum (*-dde*) som

endinga *-dde* gir verbet *rå* > *rådde*.

-te + -a

røyke – røyker – røykte el. røyka – røykte el. røyka

Slik går: *hole* (hule ut)

-te + -et

demme – demmer – demte el. demmet – demt el. demmet

forene – forener – forente el. forenet – forent el. forenet

Slik går bl.a.: *ale*, *flekke* (f. tenner, flå), *flømme*, *forlene*, *grøppe*, *gylle*, *helle*, *hule* (h. ut), *hvesse*, *klenge* (klynge, klamre, treng), *kneppe*, *lene*, *more* (fortøye), *myte* (felle fjær), *nære*, *nøre*, *plire*, *prale*, *påskjønne*, *røke* (r. fisk), *røyse*, *sale*, *samtykke*, *skrelle* (s. poteter), *skreppe* (om fugler), *skylle*, *skynde*, *speke*, *spire*, *spole*, *stemme* (s. blod), *stile*, *stille*, *svelle*, *syre*, *sytte*, *tekke*, *trine* (skride), *trykke* (presse, klemme), *tære*, *venne*, *væte*, *yre* (myldre), *øde*.

Svak bøyning + sterkt preteritum

bety – betyr – betydde – betød – betydd

bry – bryr – brydde el. brød – brydd

fornemme – fornemmer – fornemma/fornemmet el. fornem – fornemma/fornemmet

gnage – gnager – gnagde el. gnaget el. gnog – gnagd el. gnaget

gnelle – gneller – gnelte el. gnall – gnelte

grave – graver – gravde el. grov – gravd

gyte – gyter – gytte el. gjøt – gytt

hogge – hogger – hogde el. hogg – hogd

hugge – hugger – hugde el. hugget el. hugg – hugd el. hugget

jage – jager – jaga/jaget el. jagde el. jog – jaga/jaget el. jagd (*jog* i betydningen: det jog en iling gjennom ham)

lekke – lekker – lekka/lekket el. lakk – lekka/lekket

skrelle (smelle) – skreller – skrelte el. skrall – skrelt

skryte – skryter – skrytte el. skrøt – skrytt

snyte – snyter – snytte el. snøt – snytt

suge – suger – suga/suget el. sugde el. saug – suga/suget el. sugd

supe – super – supte el. saup – supt

svi (intr.) – svir – svidde el. sved/svei – svidd

svi (tr.) – svir – svidde el. svei – svidd

trå – trår – trådde el. trådte el. tro – trådd el. trått

Aktiv og passiv

Aktiv form av verbet uttrykker at noen gjør noe (med noen): mannen *beit* bikkja.

Passiv form uttrykker at noe blir gjort med noen: bikkja *blei bitt* av mannen. *Passiv lages* ved å bruke hjelpeverbet *bli* + perfektum partisipp av hoved verbet.

I infinitiv og presens er det også vanlig å bruke *s*-form av hovedverbet til å uttrykke passiv.

S-former av verb

S-formene brukes hovedsakelig til å danne passiv: Hver høst *skytes* det mye elg. Betydningen kan også være refleksiv eller resiprok (gjensidig): Han *undres*, jf. han *undrer seg*; vi *møtes* hver dag; jf. vi møter *hverandre* hver dag. Noen *s*-verb uttrykker tilstander eller tilstandsendringer: hun *trives*, det *dages*, det *grønnes*.

Hovedregelen er at *s*-infinitiv og *s*-presens følger presens aktiv på den måten at *r* blir bytta ut mot *s*: *gir* > *gis*, *koker* > *kokes*, *sier* > *sies*. Et unntak er verbet *se* med valgfritt *ses* el. *sees* i infinitiv og presens. Verbene *finnes*, *kjennes*, *minnes*, *skilles*, *skjemmes*, *spørres*, *synes*, *trives* har ei kortform i presens i tillegg til fullforma. Ved verbet *trenges* (behøve) er kortforma *trengs* eneform i presens.

I preteritum og perfektum partisipp er *s*-former lite brukelige, men fins ved noen verb. I svake verb er end-ingenene *-edes*, *-es* og *-tes*.

Eksempler på s-bøying

dages – *dages* – *dagedes* – *dages*
enes – *enes* – *entes* – *enes*
ferdes – *ferdes* – *ferdedes* el. *ferdes* – *ferdes*
finnes – *finnes* el. *fins* – *fantes* el. *fans* – *funnes*
forfares – *forfares* – *forfartes* – *forfares*
flokkes – *flokkes* – *flokkedes* el. *floktes* – *flokkes*
føles – *føles* – *føltes* – *føltes*
føyres (bli porøs) – *føyres*
fås – *fås*
gis – *gis* – *gas*
grønnes – *grønnes* – *grøntes* – *grønnes*
has – *has*
kjennes – *kjennes* el. *kjens* – *kjentes* – *kjentes*
lykkes – *lykkes* – *lyktes* – *lyktes*
minnes – *minnes* el. *mins* – *mintes* – *mintes*
mislykkes – *mislykkes* – *mislyktes* – *mislyktes*
misminnes – *misminnes* el. *mismins* – *mismintes*
– *mismintes*
mistrives – *mistrives* el. *mistrivs* – *mistrivdes*
– *mistrivdes*
møtes – *møtes* – *møttes* – *møttes*
omgås – *omgås* – *omgikkes* el. *omgiks* – *omgåttes*
ryktes – *ryktes* – *ryktes* el. *ryktedes* – *ryktes*
ses el. *sees* – *ses* el. *sees* – *sås* el. *såes* – *settes*
sies – *saes*
skilles – *skilles* el. *skils* – *skiltes* – *skiltes*
skjemmes – *skjemmes* el. *skjems* – *skjemtes*
– *skjemtes*
slåss – *slåss* – *sloss* – *slåss*
spørres – *spørres* el. *spørs* – *spurtes* – *spurtes*
synes – *synes* el. *syns* – *syntes* – *syntes*

tas – *tas* – *toks*
tekkes – *tekkes* – *tektes* – *tekkes*
treffes – *treffes* – *treftes* – *treftes/truffes*
trenges (behøve) – *trengs* – *trengtes* – *trengtes*
trives – *trives* el. *trivs* – *trivdes* – *trivdes*
undres – *undres* – *undredes* el. *undres* – *undres*
vantrives – *vantrives* el. *vantrivs* – *vantrivdes*
– *vantrivdes*

Forenkling av dobbeltkonsonant

I likhet med substantiv og adjektiv blir en dobbeltkonsonant i noen verb omgjort til enkeltkonsonant foran konsonantisk bøyingsending. Unntak fins for å unngå tvetydighet.

Eksempler på bøyning med forenkling

bygge – *bygger* – *bygde* el. *bygget* – *bygd* el. *bygget*
dekke – *dekker* – *dekte* el. *dekka/dekket* – *dekt* el. *dekka/dekt*
grøppe – *grøpper* – *grøpte* el. *grøppet* – *grøpt* el. *grøppet*
helle – *heller* – *helte* el. *hellet* – *helt* el. *hellet*
rekke (gi) – *rekker* – *rakte* – *rakt*
skjønne – *skjønner* – *skjønnte* – *skjønt*
spille – *spiller* – *spilte* – *spilt*
stille – *stiller* – *stilte* – *stilt*

Merk at verba *spille* og *stille* har formene preteritum og perfektum partisipp felles med verba *spile* og *stile*.

Valgfri forenkling

rekke (r. opp et strikketøy) – *rekker* – *rekte/rekkte* el. *rekket* – *rekt/rekkt* el. *rekket*

Uten forenkling

hvesse – *hvesser* – *hvesste* el. *hvesset* – *hvesst* el. *hvesset*
kvesse – *kvesser* – *kvesste* el. *kvessa/kvesset* – *kvesst* el. *kvessa/kvesset*
lesse – *lesser* – *lesste* el. *lessa/lesset* – *lesst* el. *lessa/lesset*
vite – *veit* el. *vet* – *visste* – *visst*

Motfør disse verba med enkel *s*: *hvese*, *hveste*; *kvese*, *kveste*; *lese*, *leste*; *vise*, *viste*.

Litteratur

Berulfsen, Bjarne: *Norsk Grammatikk. Ordklassene*; Aschehoug, Oslo 1967
BOB = *Bokmålsordboka*, 3. utgave; Kunnskapsforlaget, Oslo 2005
Tanums store rettskrivningsordbok, 9. utgave; Kunnskapsforlaget, Oslo 2005

MAGNE ROGNE:

Nynorsk – det nye riksmålet?

Styret i Språkrådet vedtok 14. september å starte arbeidet med å lage «ei tydeleg, enkel og stram nynorsk-norm utan sideformer». Målet er ei norm som er stabil over tid. Dette kan verke forlokkande nok, men både det stramme og det stabile kan i denne samanhengen fort vise seg å stå i motsetning til intensjonane bak det nynorske prosjektet.

Det nynorske prosjektet har heilt sidan starten vore eit demokratisk prosjekt – ein ville gi folk høve til å nytte eit skriftspråk som låg nært eige talemål. På den måten kunne dei lettare delta i dei demokratiske prosessane på lik fot med elitane. Dette har vore ei sentral linje i målrørsla, frå Ivar Aasen og Olaus Fjørtoft, via Halvdan Koht til Kjar-tan Fløgstad og Olaug Nilssen.

Talemålet i Noreg har vore, og er framleis, variert. Difor vil ei stram norm kunne verke ekskluderande på store grupper som ikkje vil finne igjen nok av talemålet sitt til at dei kjenner seg heilt heime i skriftspråket. Språkrådet vil byggje den nye forma på eit «breitt talemålsgrunnlag, mykje brukte former og ord, geografisk spreining og skriftspråkstradisjonar». Dei som kjenner litt til norsk språkhistorie, veit at dette ikkje går opp når resultatet skal bli ei stram norm. Noko må nødvendigvis vike, og eg fryktar at det blir talemålsgrunnlaget.

Ein viktig grunn til det er at ei satsing på skriftspråkstradisjonane sannsynlegvis vil skape minst støy rundt vedtaksprosessen, og det vil nok verke freistande for både Språkrådet og Kulturdepartementet. Her vil dei dessutan kunne få viktig støtte frå delar av målrørsla som stadig går i meir konservativ retning. Det gjeld særleg den etter kvart politisk sære Målungdomen, men òg

den einaste landsdekkjande nynorsk-avisa, Dag og Tid. I denne avisa har dei tilsett ein korrekturlesar som på kort tid har dreia avvisspråket langt i konservativ retning. At avisa òg har opphøgd den gamle riksmålsmannen Asbjørn Aarnes til «huspoet» på eit arkaisk nynorsk inspirert av 1917-rettskrivinga, må vel helst sjåast på som eit kuriosum. Men den samla tendensen i avvisspråket vil sannsynlegvis skremme yngre lesarar vekk både frå avisa og nynorsken, fordi endringane i talemålet har vore relativt store sidan den konservative delen av nynorsken vart gjort til skriftnorm. Dette skriftspråket blir altså framand for mange av dei – avstanden til deira eige talemål er for stor til at dei vil identifisere seg med det.

Her kjem det andre målet til Språkrådet inn – ønsket om å lage ei norm som er stabil over tid. Det er sjølv sagt den våte, konservative draumen til dei fleste som arbeider profesjonelt med språk. Då kan ein lære seg norma, trekkje stigen opp etter seg og nytte tida til å skjelle ut den håplause ungdommen som ikkje greier å (eller vil?) lære å skrive ei skriftnorm som talespråket deira for lengst har fjerna seg frå. Den yttarste konsekvensen av skriftnormer som er stabile over lang tid, er at språket blir eit elitistisk stengsel for brei demokratisk deltaking – altså eit samfunn der posisjonane er reservert nokre få grupper «skriftlærde». Ei slik konserverande normering av nynorsken vil stride mot heile det nynorske prosjektet, og nynorsken vil etter kvart kunne ende opp på den same måten som riksmålet. Riksmålet var ein slik type elitespråk som breie lag av folket etter kvart vende ryggen, med det resultatet at det no i praksis er

utdøydd.

Kronargumentet for ei stram og stabil norm er det pedagogiske. Gjenkjenning av skriftbildet skal skape trygge språkbrukarar. Det kan det vere noko i for språk som ikkje byggjer på talemålet til eleven, men for nynorsken er det ei anna type gjenkjenning som er viktigast. Mi erfaring som lærar i både nynorsk som hovudmål og sidemål har vist meg at elevane har ei klar forventning om å kunne nytte mest muleg av sitt eige talemål i skrift. Det er ord og vendingar som dei slett ikkje kjenner igjen frå eiga eller andre si tale, dei gjerne reagerer negativt på – altså ord og former som hovudsakleg er knytt til den nynorske skrifttradisjonen.

På bakgrunn av dette vil ei konservativ dreining av nynorsken slett ikkje hjelpe elevane. Det vil gå som med latinklassa til lille Marius. Nokre få vil greie det og stige opp i nynorsk-eliten, nokre få vil «døy» av det, medan dei fleste sannsynlegvis vil ende opp som nynorskhatarar.

Nei, svaret kan heller vere å sjå mot der normtvangen er svakast og språkbruken friast, nemleg skivinga i til dømes tekstmeldingar og på nettet. Her skriv mange, særleg unge, på ein dialekt nær måte som i mangt kan minne om nynorsk språkbruk, sjølv frå dei som har hatt bokmål som sitt hovudmål. Og her finn folk som har hatt vanskar med å uttrykke seg skriftleg i skulen ein arena der dei kan fungere skriftleg på linje med andre.

Eit interessant språkdrag som viser seg i desse språkleg sett demokratiske frisonene, er til dømes at svært mange kuttar ut såkalla stumme konsonantar som ikkje har vore ein del av naturleg talemål på lange tider. Det er eit eksempel

nynorsknormmerarane kunne ha teke etter. For det er nemleg ikkje slik ein av og til kan få inntrykk av i ulike språkdebattfora – at dei som vel å bryte normene på denne måten, nærmast er dumme. Folk flest er slett ikkje dumme, og dei vel så klart å kommunisere på måtar som er føremålstenlege. Dersom dei trudde at andre ikkje ville forstå dei, så ville dei sjølvsagt ikkje ha skrive slik. Og dersom det etter kvart viste seg at dei ikkje nådde fram, ville dei like

sjølvsagt ha lagt om skrivemåten.

Trenden i tida er altså språkleg mangfald bygd på talemål, dersom ein ser på media og kommunikasjonsformer som har framtida for seg. Her har nynorsken verkeleg ein sjanse til å nå ut som eit reelt alternativ for mange språkbrukarar. Men då må ein opne norma framfor å lukke ho. Språkrådet må gjerne fjerne sideformene – den slags a- og b-stempel på ord- og språkformer treng ikkje staten å formidle. Men

dei må altså likestille flest moglege former i normalen og opne opp for alle ord som er vanlege i dialektane, slik at brukarane ser mulegheitene til å skrive talemålsnært. Berre slik kan nynorsken unngå å bli det nye riksmålet, og i staden bli eit skriftspråk for folk flest. ■

Forfattaren er stipendiat i lesevitenskap ved Universitetet i Stavanger. Artikkelen er tidlegare publisert i Bergens Tidende.

SVEIN M. SIRNES OG INGE BUNGUM:

Å reise ein språkdebatt i nynorskland

I mars var 335 elevar ved Hafstad vidaregåande skule med på ei målundersøking. Dei fekk setningar av typen «Rapporten hans er full av skuldingar/beskyldningar» og vart bedne om å krysse av for den varianten dei føretrekkjer når dei skriv. Resultatet var at elevane i snitt valde dei bokmålsnære formene – ord som *beskyldningar*, *begynnelser*, *fortsett*, framfor dei nynorsk-klassiske og normrette formene *skuldingar*, *byrjing*, *framleis* – i 57 pst. av setningspara. I instruksjonen til undersøkinga vart dei oppmoda om å velje det alternativet dei fann mest naturleg.

I Firda 30. april er Anne Steinsvik Nordal, leiar for Nasjonalt senter for nynorsk i opplæringa, oppteiken nettopp av ordet «naturleg». Ho spør: «Styrkjer denne granskinga den språklege sjølvkjensla til elevane på Hafstad vidaregåande skule, eller er det signalet om at nynorsk er 'unaturleg' som sit igjen frå norsk-opplæringa?» Og ho legg til: «Er dette rette måten å bruke norsktimane på?»

Språkleg diagnose

Nokre nordmenn seier «åttito», andre «toogåtti». Det må vere lov å spørje 50, 500 eller 5000 personar med norsk som morsmål kva form

dei føretrekkjer. Ein kan sjølvsagt spørje kva som er mest naturleg for dei, men det ordet treng ein ikkje. Slik var det også med nynorskundersøkinga vår.

Målet vårt var først og fremst å stille ein språkleg diagnose. Er elevane usikre på kva som er god nynorsk, vil dei ikkje ta skade av at desse spørsmåla vert drøfta i media eller i norsktimane. All sakleg debatt om språk og språkbruk er i grunnen av det gode. Ingen av dei som leia arbeidet med undersøkinga, har karakterisert ord eller former som «unaturlege», som Anne Steinsvik Nordal insinuerer. Å komme med ein slik påstand er usakleg argumentasjonsteknikk!

På den andre sida vil vi hevde at ordet «naturleg» blir både brukt og forstått i samband med val av ord og målformer. Her er nokre døme:

– «Jeg skjønnte raskt at former som 'åra', 'dokka', 'kasta', 'framtida' utløste mer applaus fra mine norsklærere enn de formene som var naturlig i mitt talemål,» skreiv språkforskar Helene Uri i sin kjende kronikk «Ut av språkskapet» (Dagbladet 30.11.04).

– «Dersom nynorsken skal ha ei trygg framtid, må han også verte

meir nytta i privat næringsliv, av folk som meiner at det er tenleg og naturleg å bruke nynorsk,» stod det i eit brev til næringsdrivande i Volda i februar 1998, signert Anne Steinsvik Nordal og Jon Peder Vestad.

– «Tanken var at me skulle framelska sokalla 'norske' ord, og at dei ordi etter kvart skulle verta kjende og naturlege for alle,» skreiv universitetslektor dr. art. Jardar Eggesbø Abrahamsen i boka «Norma i nynorsk» (Oslo 1995).

Usikre

Kva har undersøkinga vist? At elevane er usikre på kva som er rett nynorsk. At mange ser ut til å ville velje bokmålsord som t.d. *fortsett*, *hjelp* og *traff* framfor dei normrette orda/formene *framleis*, *hjelpste* og *trefte*. Vi ser det dagleg, ikkje berre i elevtekstar, men også i det byråkratar, forretningsfolk og andre nynorskskrivande set på papiret. (Sjå t.d. på lista over tilsette i avisa Firda. Ein av leiarane har tittelen «marknadsansvarleg digitale medier». «Medier» finst ikkje på nynorsk!)

Nynorsknorma

På konferansen «Språkpolitikk 96», som vart halden i Oslo 27. septem-

ber 1996, sa Jan Terje Faarlund, professor i nordisk språkvitenskap ved NTNU, følgjande:

– «I dag er situasjonen den at ein tredjedel av dei som har nynorsk i grunnskolen, skiftar målform seinare i livet. Det er lett å peika på ytre, politiske og samfunnsmessige årsaker til dette. Det viktigaste er vel presset frå bokmålet, men ein del av forklaringa ligg nok i nynorsken sjølv. Når ein spør folk korfor dei har skifta frå nynorsk til bokmål, får ein ofte til svar at det er så lett å gjera feil i nynorsk. Ein av grunnane kan vera den store valfridommen i nynorsk. Valfridommen i bokmål er minst like stor, men den faktiske språkbruken er mye meir konsekvent fordi ei mengd tillatne bokmålsformer så å seia aldri kjem til syne på trykk. Dei store avisene, vekeblada og forlaga styrer såleis bokmålet inn i ei fast norm, slik at

bokmålsbrukarar får eit einskapleg skriftbilete å halda seg til. Og da har det mindre å seia at denne bokmålsnorma er svært talemålsfjern for dei fleste. Nynorskbrukarane derimot ser same ord skrive eller bøygt på nye måtar stadig vekk, og eit fast skriftbilete får ikkje festa seg. Og da har det mindre å seia at i alle fall somme av desse formene av og til liknar på talemålet åt ein del av oss. Det ville derfor vera ein stor føremon for nynorsken om norma vart snevra inn, helst slik at same ord berre vart skrive på ein måte og bøygt på ein måte.»

Medan bokmål fekk ny rettskriving i 2005 (med langt mindre valfridom enn før), let endringane i nynorsk vente på seg. Grunnen skal vere at det er usemje blant fagfolk om korleis norma skal sjå ut. Nynorsknorma var også temaet for Norskseminaret i Førde 23. mars, som vi tok

initiativet til. Her vart det mellom anna hevda av fagfolk at slagordet «Tal dialekt – skriv nynorsk» var eit feilgrep. Paneldeltakarane Sylfest Lomheim, Ove Eide og Jan Olav Fretland var einige om at dette er ei av årsakene til at nynorskbrukarar er blitt svært usikre på målforma si.

Men kvar var representantane for Nynorsksenteret, Noregs Mållag og Nynorsk kultursentrum, som alle var inviterte til seminaret?

Vi vil oppmode nynorskbrukarar til å engasjere seg i debatten om korleis nynorsken skal sjå ut i framtida. Like viktig er det at nynorskgeneralane ikkje driv med tåkelegging og avsporsingsmanøvrar som røper at dei er tomme for saklege argument.

Forfattarane er lektorar ved Hafstad vidaregåande skule.

JAN ATLE STANG:

Det går mot samnorsk

Hafstad vidaregåande skule i Førde har gjennomført ei språkundersøking der elevane skulle avgjere kva som fall mest naturleg av setningar som inneheldt bokmålsord eller nynorskord. Dei fleste ville nytte bokmålsorda. No har dette enda opp i ein debatt om metodikk og validitet. Målet til skulen; å få stadfesta ein teori og kanskje få til ein konstruktiv språkdebatt, er blitt tåkelagt.

At det er direktøren ved Nynorsk Kultursentrum, Ottar Grepstad, som står for denne tåkelegginga er synd. Grepstad trur ikkje på metoden som er nytta, og dermed ikkje på resultatet. Spørsmåla gir feil svar, meiner han. Skulen meiner likevel at den gir eit korrekt bilde av situasjonen, og at Grepstad kjem med skuldningar fordi han vil ha merksemda bort frå realitetane, nemleg at ein heller ikkje kan stole på at ungdom i «nynorskland» er til å stole på i nynorsksaka.

Vi meiner at skulen i Førde har gitt oss eit godt og viktig grunnlag for ein ennå høgst levande språkdebatt. Vi meiner det er synd dersom ikkje nynorsken sine fremste sersjantar og fotsoldatar ser at slike debattar bør takast imot med glede. Det er nemleg ikkje så ofte ein får gratis opp i hendene eit tema der ungdom gir uttrykk for

kva dei meiner om språket og der media så til dei grader formidlar ytringane.

Når det gjeld resultata av den undersøkinga som skulen i Førde har gjort, er den heilt i tråd med dei røynsler vi sjølve har gjort oss som avis; som mottakar av leveransane frå så vel praktikantar som debattantar. Spørsmålet er om vi skal leggje oss ned og sutre over utviklinga, eller om vi skal vedgå at slaget om eit reint nynorsk og eit reint bokmål er tapt, og at kampen framover kanskje heller bør dreie seg om kor mykje vi kan greie å kjempe til oss av nynorsk i eit samnorsk.

Direktøren for Norsk Språkråd, Sylfest Lomheim, har vel sagt det slik at språkkampen i framtida meir vil stå om norsk eller engelsk enn om nynorsk eller bokmål. Det har han truleg heilt rett i. Det betyr at dei unge, som tek ord både «her og der», kanskje er dei mest framsynte språkbyggjarane. Grunnen til at det er slik er at dialektane er utvatna, og at det gamle jungelordet om å snakke dialekt og skrive nynorsk er snudd til å snakke dialekt og skrive samnorsk. ■

Tidlegare publisert som leiar i Firda.

OLAV MOMRAK HAUGANN:

Litt om -a i hunkjønn entall og i intetkjønn flertall

I Språklig Samling 4/1999 hadde jeg en liten artikkel under overskrifta Litt om norske og latinske substantiv, intetkjønn og hunkjønn. Ramma om mi tenking om norsk språk er at dette språket har tre genus (altså ikke bare to – felleskjønn og intetkjønn – som f.eks. dansk og svensk).

I nevnte artikkel påpekte jeg kort hvordan det norske systemet bør være (eneformer!) og hvordan det latinske er. Når jeg nå skriver, er det for å gjøre framstillinga mer grundig og dessuten mer pedagogisk.

Hunkjønn

Norsk:

ei adresse – adressa
ei bru – brua

Latin:

mensa (som betyr *bord, et bord og bordet*)

Intetkjønn

Norsk:

eple – fl. epler – epla
stykke – fl. stykker – stykka
barn – fl. barn – barna

flerstavingsord som

eventyr – fl. eventyr – eventyra

Latin:

bellum (krig, en krig, krigen) – *bella*
cadaver – fl. *cadavera*
nomen (navn, et navn, navnet) – *nomina* (navn, navna)
mare (hav, et hav, havet) – *maria* (hav, hava)
animal (dyr, et dyr, dyret) – *animalia* (dyr, dyra)
cornu (horn, et horn, hornet) – *cornua* (horn,

horna)

I tillegg til dette nevner jeg følgende eksempel fra slavisk (russisk og tsjekkisk):

Hunkjønn

Russisk:

pálka (*kjepp, en kjepp, kjeppen*) (aksenten markerer trykket)
kníga (*bok, ei bok, boka*)

Tsjekkisk:

kniha (*bok, ei bok, boka*) (tsjekkisk har alltid trykket på første staving)
podlaha (*golv, et golv, golvet*)

Intetkjønn

Russisk:

mjésto (*je gjengir – noe ufullkomment – en palatalisert lyd*) – *mjestá* (*steder, stedene*)
slóvo (*ord, et ord, ordet*) – *slová* (*ord, ord*)=

Tsjekkisk:

město (*by, en by, byen*) – *města* (*byer, byene*)
slovo (*ord, et ord, ordet*) – *slova* (*ord, ord*)

Du som leser, anmodes om å komme med eksempel (ikke eksempler, nynorsken skal også på den måten leve videre i bokmålet) fra andre språk. (Det var Ivar Eskeland og Bjørn Hervik som i 1960-åra ga oss skjelettet «Nynorsken skal leve vidare i bokmålet», et skjelett som jeg har tilført kjøtt og blod gjennom mange artikler og innelgg i Språklig Samling. – Som det framgår av de fremmedspråklige eksempla, har språk som latin, russisk og tsjekkisk verken ubestemt eller bestemt artikkel.)

■

Innhold 3+4/2007

- 2 Redaksjonelt: Slutten for talemålsnormering**
- 3 Innkalling til landsmøte**
- 4 Pål Styrk Hansen: Intervju med Kyrre Andreassen**
- 6 Vagleik Leira: Verbbøyinga i bokmål**
- 12 Magne Rogne: Nynorsk – det nye riksmålet?**
- 13 Svein M. Sirnes og Inge Bungum: Å reise ein språkdebatt i nynorskland**
- 14 Jan Atle Stang: Det går mot samnorsk**
- 15 Olav Momrak Haugann: Litt om -a i hunkjønn entall og i intetkjønn flertall**